

Фелікс Рудич

ОСНОВНИЙ НАПРЯМ РОЗВИТКУ УКРАЇНСЬКОГО СУСПІЛЬСТВА В УМОВАХ МОДЕРНІЗАЦІЇ: СПРОБА ПОЛІТОЛОГІЧНОГО АНАЛІЗУ

У статті аналізується основний напрям розвитку українського суспільства в умовах модернізації: становлення ефективно діючих владних структур, формування консолідаційної ідеології, утвердження інноваційної моделі економіки, визначення зовнішньополітичної стратегії держави.

Ключові слова: влада, політична нація, інноваційна економіка, зовнішня політика.

Rudych F. Basic way of development of Ukrainian society in terms of modernization: the attempt of politic analysis

The present article deals with the research of the basic way of development of Ukrainian society in terms of modernization: standing of effective power structures, forming of consolidated ideology, strenghtening of innovation model of economics, foreign state's policy are analysed.

Key words: power, political nation, innovation economics, foreign policy.

Як незалежна держава Україна вступила у своє третє десятиліття. Минулий період характеризується як позитивними, так і негативними процесами. Останні не додають оптимізму її громадянам.

Не додав оптимізму і минулий 2012 рік. Перші десять місяців нічого суттєвого в політиці не спостерігалось, за винятком Євро-2012, подія, значна сама по собі, але яку не можна віднести до політичних.

Вихідною точкою стали вибори у Верховну Раду України 28 жовтня. Парламент визнано легітимним у світовому масштабі, представник Партії регіонів Володимир Рибак обраний Головою Верховної Ради України, Микола Азаров знову затверджений Прем'єр-міністром України. Змінилася структура, оновлено склад Уряду, в його складі 11 нових із 25 членів. Президент України Віктор Янукович висловив Уряду вимогливі умови щодо здійснення внутрішньої і зовнішньої політики держави. Відбулися відповідні кадрові заміни в Адміністрації Президента України.

У пропонованій статті йдеться про основний напрям, тривалу тенденцію розвитку українського суспільства в умовах модернізації.

У цьому контексті гостро постає питання, чи буде Україна у найближчі роки розвиватися шляхом якісних модернізаційних змін, суспільної відмови від механічного нагромадження багатства, від суто кількісного зростання на користь інтенсивного розвитку за рахунок зміни якості, впровадження інноваційних технологій. Лише в цьому разі країна розвиватиметься як цілісність, у ній можна буде нормально жити не тільки групі «обраних», а й «пересічним» громадянам.

Президентські вибори 2010 року (7 лютого 2010 року Віктор Янукович був обраний Президентом України), наступні зміни в політичному житті України поклали кінець руйнівному правлінню націонал-радикалів. Після тривалого часу топтання на місці до влади прийшла команда реформаторів. З'явилася надія на зміну на краще. З прийняттям Основ внутрішньої і зовнішньої політики на законодавчому рівні визначені головні напрями політичного курсу України.

У практичній діяльності політичні сили, які прийшли до влади, зіткнулися з величезними труднощами, масштаби і серйозність яких, судячи з усього, перед здобуттям важелів державного управління усвідомлювалися не повною мірою. Дезорганізована економіка, спустошена казна, зубожіння величезної кількості населення роблять усе більш проблематичним у короткий термін змінити на краще становище в країні, життя людей. «Регіонали

вбудували залізобетонну вертикаль влади, але анонсованого економічного дива поки не видно і українцям уже не говорять про «покращення життя вже сьогодні» ... Є лише один шлях до економічного зростання – тяжка, наполеглива праця» [1].

Наприкінці листопада 2010 р. відбулися масові протести підприємців проти проекту Податкового кодексу, а пізніше – чорнобильців та афганців щодо зміни пільг. Влада вимушена йти на поступки. Неоднозначно сприймається населенням введення пенсійної реформи. Арештовано Юрія Луценка, порушені кримінальні справи проти Юлії Тимошенко, які закінчилися її ув'язненням. США та ЄС роблять ряд різких заяв щодо стану демократії в Україні. Канцлер Німеччини Ангела Меркель: «в Україні і Білорусі люди все ще страждають від диктатури і репресій» [2]. Виникли проблеми в переговорах з Росією стосовно газових питань та входження до Митного Союзу Росії, Білорусі, Казахстану.

Перед Президентом України на весь зріст постало завдання подальшого зміцнення незалежності держави, збереження стабільності і міжнародної згоди, протистояння спробам розколоти країну за ідеологічними і національними відзнаками, безвідкладного вирішення питань внутрішньої і зовнішньої політики. Відповіді на сучасні виклики, які постали перед владою, і є необхідними передумовами утвердження України як єдиної суверенної держави.

Становлення ефективно діючих владних структур. Нагальною потребою на сучасному етапі є сильна демократична влада. Вона має ґрунтуватися на довірі народу, його активній участі у здійсненні державної політики. Для здобуття такої довіри, поряд з багатьма іншими передумовами, вирішальними є етично вмотивовані дії владних структур, лідерів держави, політичної еліти. Остаточний вихід з глибокої економічної кризи, в якій і досі перебуває країна, можливий лише на шляху поглиблення демократії, активного використання матеріального та інтелектуального потенціалу країни. Для цього народ як суверен,

від якого виходить уся влада в державі, повинен мати організаційні структури для реалізації своєї владної волі.

Головним «дефіцитом» української демократії є ігнорування законів і непрацююча Конституція. Судова система є залежною від виконавчої влади і політичних інтересів і, як наслідок, корумпованою. Для удосконалення Основного закону країни створена Конституційна асамблея.

Другий чинник, що заважає розвитку демократії в Україні, є порушення балансу в системі влади. Спостерігається абсолютна концентрація влади у Президента і, як наслідок, ручне управління країною. Авторитарний режим, як правило, виникає тоді, коли на порядок денний висуваються проблеми модернізації економіки, прискорення темпів розвитку країни. За відповідних умов авторитарний режим може набувати рис демократичного управління. І до цього влада має прагнути.

Нарешті вразливим місцем демократії, що небезпечно у разі концентрації влади в одних руках, є відсутність важелів впливу на владу, оскільки опозиція, експерти і прості громадяни практично відсторонені від процесу розробки й прийняття владних рішень.

На нинішньому етапі розвитку суспільства вирішальним чинником об'єднання України, як уже говорилося, є утвердження сильної демократичної влади. Нинішня політична система – це система транспартійної корупції, в якій різні партії сваряться на публіці, а в середині зв'язані бізнес-інтересами, які є для них визначальними. При цьому культивується всемогутність грошей. А це – прямий шлях до корупції. Відповідно до європейських вимірювань – демократія – це державний механізм, що ефективно діє на користь країни, а не купки політиків, це чітке розмежування повноважень між гілками влади, це професійно працюючий уряд, який підтримує стабільна більшість у парламенті, і незалежна судова влада, дієва боротьба з корупцією, це консенсус політичного класу і суспільства щодо стратегічно важливих для країни питань [3].

Саме політичний клас, правляча політична еліта покликані визначити і запропонувати суспільству магістральні

вектори внутрішньої і зовнішньої політики, проект його національного розвитку, адекватний викликам сучасності, геополітичному виміру країни.

Виходимо з того, що справжній політичний клас в Україні тільки формується. Змін на краще можна чекати лише за умови становлення двох-трьох могутніх політичних партій, у змаганні яких за владу за досконалої виборчої системи, яка нині відсутня, з'явиться справжня владна еліта, політичний клас, який характеризується високим професіональним рівнем, має стратегічні цілі і волю для їх здійснення. Управлінська еліта, якщо вона прагне відігравати роль політичного класу, покликана опанувати демократичну політичну культуру і при цьому нести правову і моральну відповідальність за стан справ у державі. Не повинна стояти осторонь від політичних процесів, що відбуваються в державі, і духовна еліта.

У цьому контексті вибори до Верховної Ради України, які відбулися 28 жовтня 2012 року, покликані відіграти важливу роль. Повинні з'явитися нові люди, які стануть основою нового політичного класу, спроможного покінчити з неофеодальним суспільним устроєм. І важливим результатом виборчої кампанії має стати поява таких людей, які прийшли в політику не для збільшення власних прибутків і не для сприяння фінансово-промисловим угрупованням, а для реалізації власних соціальних ідей і проектів [4].

Заміна розбалансованої системи державних інститутів досконалою політичною системою, моделлю чіткого розмежування владних повноважень, забезпечення механізму стримувань і противаг, сучасних форм безпосередньої і представницької демократії, наявності офіційної опозиції – невідкладні завдання, які потрібно визначити політичному класу і вирішити Президентіві, парламентській більшості і створеному уряду. На нинішньому етапі очевидна тенденція відновлення централізованої моделі державного механізму на чолі з Президентом. При цьому треба, щоб Президент, уряд, парламент, працювали як єдине ціле. Саме Главі держави належить визначити

мету, цілі і стратегію реформ у суспільстві, підібрати професійні кадри, об'єднати всі владні інститути для її реалізації. Глава держави повинен мати силу волі і відповідні ресурси, щоб це зробити. І при цьому новообраному Президенту важливо уникнути ситуації, в якій опинився його попередник: ставши у власних очах богообраним, перестав реагувати на прості речі, допускати вчинки і дії (надмірне особисте збагачення, витрати), які не прикрашають будь-якого політичного діяча, а тим більше лідера нації. На жаль, сьогодні спостерігаємо подібні тенденції.

У стратегічному плані не виправданим є залучення у владні органи на відповідні посади чиновників з колишніх структур, хоча нерідко це пояснюють політичною доцільністю і відсутністю управлінських кадрів.

На сучасному етапі роль Української держави, її політичного класу в розвитку інститутів громадянського суспільства зростає. Держава прагне розширювати свої повноваження в соціальній сфері. Проте інститути громадянського суспільства практично не впливають на функціонування політичної системи. Простежується соціальна апатія і слабка здатність до самоорганізації, смиренність перед владою. «У реальності народ виступає не в ролі самоорганізовуючого творчого суб'єкта, а як керований і ведений об'єкт» [5].

І нині в Україні всі зрозуміли, що після розвалу СРСР і здобуття незалежності у нас так і не склався новий порядок, який забезпечував би її успішний розвиток. Країна, яка ще недавно входила до десятка найбільш розвинених держав Європи, після проголошення незалежності опинилася відкинутою на десятиріччя назад, майже на узбіччя світового прогресу. Це підтверджують і міжнародні незалежні рейтинги [6]. У позитивному плані відмічається значне покращення центрів ведення бізнесу, високий рівень системи вищої освіти. Проте Україна отримала лише 71-ше місце серед 144 країн у рейтингу процвітаючих країн. Сюди входять потужність економіки, ефективність управління, рівень охорони здоров'я.

У негативному плані йдеться про погіршення свободи слова внаслідок здійснюючого контролю влади над засобами масової інформації, сприйняття корупції. Україна ввійшла в першу п'ятірку країн за кількістю скарг в Європейський суд з прав людини, зайняла 78-ме місце з 80 країн, в яких варто було б народитися. Кращими в цьому плані стали Швейцарія, Австрія і Норвегія. Петро Симоненко: «Україна скотилася в безодню дикого капіталізму з усіма його «привабливостями»: бандитизмом, рекетом, злиденністю, безробіттям, безпритульністю, бездомністю... І до цього самого часу ось уже 21 рік наш народ пожинає плоди подій тих років» [7]. Нині, в рік 91-ї річниці утворення СРСР, ідеться про здійснення заходів, які б дозволили зберегти краще з минулого, визначити і здійснити нові підходи.

Політичний клас, правляча еліта, які мають атрибути влади, зосередили у своїх руках реальну владу в головних (ідеологічній, політичній, економічній, зовнішньополітичній) сферах життєдіяльності держави, покликані визначити і запропонувати суспільству магістральні вектори внутрішньої і зовнішньої політики, проект його національного розвитку, адекватний викликам сучасності та геополітичному виміру країни.

Формування політичної нації, консолідаційної ідеології. Нація – одна зі складних категорій у політичній науці. Останнім часом актуалізується науковий інтерес до дослідження цієї категорії. До істотних ознак нації, як правило, «відносять спільність території, мови, культури, економічних зв'язків, психологічних особливостей, самоідентифікаційних характеристик тощо» [8]. Ігор Лосев: «Нація набагато складніший феномен, ніж етнос. Для нації чистота походження – справа десята. Головне – чистота помислів, відданість людини країні, яку вона вважає Батьківщиною» [9]. Зрештою, «політична теорія визнає націю як політичну спільноту, яка об'єднує всіх громадян держави незалежно від їх етнічного, соціального походження, культурно-мовних і інших особливостей. Спільна державна мова, спільні символи, спільна лояльність до

держави та її законів, спільні інтереси і надії на майбутнє стають новітніми сутнісними характеристиками нації, створюють її синонімічні доповнення – «політична нація», «нація – держава» [8].

Важливою особливістю формування нації є об'єктивний процес створення національних держав у різних формах їх політичної організації і рис самостійності. Такий шлях пройшли більшість сучасних європейських держав. «Історія України неначе постійно обертається по колу, проте цей рух необхідно перетворити на поступальний, спрямувавши на створення міцної Української держави. Заради цього необхідно об'єднати народ, представлений багатоетнічним населенням, в єдину українську політичну націю» [10]. Володимир Маленкович: «На мій погляд, дуже важливо, щоб люди саме зараз зрозуміли, що у них є держава, але немає нації і треба цю націю будувати». І далі: «Україна історично багатокольорова країна, от і треба будувати націю з урахуванням її багатокольоровості» [11]. Тільки так можна створити правову демократичну державу з розвиненими інститутами громадянського суспільства, сильним політичним класом.

Виходимо з того, що в Україні суб'єктам права на самовизначення проголошена не нація, яка дала назву країні, а народ у цілому, тобто не етнічна спільність, а поліетнічне громадянське суспільство.

Більш високою фазою розвитку нації є *нація політична*, тобто згуртування у спільних інтересах в одній державі різноетнічних громад на основі рівності громадянських прав та взаємоповаги [12].

До політичної нації належать українці, росіяни, білоруси, угорці, євреї, кримські татари та інші етнонаціональні групи. Підкреслимо при цьому, що українці як етнічна нація дають назву країні. Українська мова є державною. Становлення української політичної нації можливе лише на загально-цивілізаційних принципах громадянського суспільства, тоді, коли будуть створені економічні, соціальні, духовні умови, які працюють на націю. Лише їй до снаги вивести з кризи економіку, науку, освіту, культуру, підняти на рівень державної українську мову, гарантувати вільний

розвиток російської мови як мови міжнаціонального спілкування, мов національних меншин, стимулювати прагнення вивчати іноземні мови, передусім європейських країн.

Останнім часом в українському суспільстві розгорнулася гостра дискусія – про від'єднання частини східних і південних регіонів від західних земель України [13]. Суть дискусії: нехай проросійсько налаштовані області відійдуть і не висять баластом, заважаючи іншій частині країни розвиватися. Небезпека полягає в тому, що процес від'єднання може призвести до розпаду країни. Зазначимо, що у 80-ті роки минулого сторіччя канадський історик Орест Субтельний у написаній ним історії України показав, що є стійка лінія, яка розмежовує Україну на дві частини [14]. Справді, в різних частинах країни живуть люди з відмінними світоглядними цінностями, різним історичним досвідом, протилежними геополітичними устремліннями, відмінною культурною та мовною орієнтацією, різним баченням майбутнього, що зумовлено багатовіковими процесами.

Щоб подолати цей розкол, потрібно рішуче відкинути націоналістичні концепції «української України» і «України для українців», які до останнього часу утверджувалися на державному рівні і, по суті, є спробою формування не національної ідеології, а ідеології «титової нації», що внесло розкол у багатонаціональне українське суспільство, українську політичну націю і поставило під загрозу цілісність України. Владні структури не мають права не враховувати, що останнім часом націонал-екстремістські сили помітно зміцнили свої позиції в західних регіонах і столиці України, ведуть масову пропаганду з «героїзації» ОУН – УПА та їх лідерів, що, зрештою, «загрожує деформацією політичного курсу, який був визначений після виборів, реваншем найбільш реакційних, правонаціоналістичних сил» [15].

13 грудня 2012 р. Європарламент у резолюції зі ситуації в Україні висловив занепокоєність у зв'язку з входженням в український парламент партії «Свобода»: «Расистські, антисемітські, ксенофобські погляди суперечать фундаментальним цінностям ЄС і, враховуючи це, закликаємо про-демократичні партії у Верховній Раді не співпрацювати і

не створювати коаліцію з цією партією», – сказано в резолюції [16]. Як вважають політологи, – це сигнал і для виборців України, і для самої партії, яку в Європі не сприймають, вважають антиєвропейською.

«Народи Західної Європи, навоювавшись протягом століть по саме «не можу», переживши на своїй території справжні епідемії націоналізму, шовінізму і нацизму і – як наслідок – дві світові війни, врешті-решт, навчилися жити в мирі, вирішувати проблеми мирним шляхом, з урахуванням взаємних інтересів» [17].

В українському суспільстві, у всіх його осередках то затихає, то спалахує з новою силою дискусія з мовного питання, яка особливо загострилася після прийняття Верховною Радою України Закону «Про основи державної мовної політики». Зазвичай висловлюються дві точки зору. Перша: російській мові слід надати статусу державної нарівні з українською. Друга: слід обмежити сферу впливу російської мови, інакше потерпатиме українська.

Слід погодитися з твердженням про те, «що вирішити мовну проблему «кавалерійським наскоком» не вдасться» [18].

Як відомо, стаття 10 Конституції України так визначає механізм функціонування української мови і мов інших національностей:

«Державною мовою в Україні є українська мова.

Держава забезпечує всебічний розвиток і функціонування української мови у всіх сферах суспільного життя на всій території України (підкреслено мною – Ф.Р.).

В Україні гарантується вільний розвиток, використання і захист російської, інших мов національних меншин України.

Держава сприяє вивченню мов міжнародного спілкування» [19].

Стосовно української мови, більш природним уявляється послідовний перехід на українську мову всіх сфер діяльності українського суспільства [18]. Особливу увагу слід приділити навчанню української мови (починаючи з дитячого садка) нового покоління наших молодих співгромадян в україномовних і російськомовних навчальних

зкладах, стимуляції книговидання, формуванню культурних центрів, проведенню конкурсів, фестивалів. Надзвичайно важливо, щоб кожен державний чиновник і депутат будь-якого рівня досконало володіли щонайменше двома мовами – українською і російською. Безумовно, будь-який держслужбовець регіонального рівня (як на Заході, так і на Сході країни) повинен ними володіти абсолютно вільно. А в місцях мешкання інших національних меншин – ще і мовою відповідного етносу. Якби шлях у вищу владу і політику був закритий людям, які не знають державної мови, про цю проблему давно б забули.

Відповідно до Конституції України слід інтенсифікувати вільний розвиток, використання і захист російської мови, закріпивши за нею статус мови міжнаціонального спілкування. З цією метою важливо відновити програми викладання російської мови і літератури в школах, на філологічних факультетах вищих навчальних закладів.

Олжас Сулейменов, постійний представник Казахстану в ЮНЕСКО: «Після розпаду Союзу інтерес до народних, споконвічних мов значно підвищувався нерідко на шкоду російській мові. Але потім зрозуміли: забувати російську мову не можна. Це погано для національної культури. Через те, що відразу звужується зв'язок з навколишнім світом. І через те в Казахстані ввели ідеологію трьохмовності. Казахська мова – державна, російська – як мова євразійського спілкування і англійська – як мова світового спілкування. І ось така, на мій погляд, формула буде сприяти розвитку і нашої економіки, і нашої культури» [20].

Це саме стосується і виконання вимоги Конституції України про сприяння вивченню мов міжнародного спілкування. У нашому випадку повинно йтися перш за все про мови європейських держав.

Отже без формування політичної нації становлення і утвердження сильної держави принципово неможливо.

Утвердження інноваційної моделі економіки. У процесі трансформації політичної та економічної системи в Україні триває пошук моделі ефективного розвитку економіки. Світова економічна криза, яка охопила і нашу державу, переконливо довела неефективність капіталізму

вільного ринку. «Якої б ідеології ми не дотримувалися, зрушення від вільного ринку до державного реформування повинне бути значно відчутнішим, ніж думають політики. А якщо врахувати гостроту економічної кризи, то і достатньо швидким. Час не на нашому боці» [21]. Цієї точки зору дотримується й академік Російської Академії наук С.Глаз'єв: «Історичний експеримент переходу від державно-управлінської до ринкової економіки не підтвердив жодну з тих, що вважалися очевидними, переваг останньої над першою: ані приватної власності над державною, ані стихійного ціноутворення над адміністративним, ані вільного руху капіталу над плануванням розвитку і розміщення виробництв. Навпаки, хаос звільненого від державного регулювання ринку зруйнував багато ефективно працюючих господарсько-технологічних організацій, що виробляли складні види продукції» [22].

Як вважають експерти, у своєму економічному розвитку Україна повинна перейти від доктрини «навздогінного розвитку» до стратегії «випереджаючого розвитку», в основі якої інноваційно-технологічна модель змішаної економіки, де державне і приватне так чи інакше переплітаються. У зв'язку з цим економіка України вимагає істотних структурних змін, а це неможливо без формування механізму відновлення цілісної національної, а не корпоративної економіки (за роки незалежності так і не вдалося його сформувати). Тому необхідна концепція економічних реформ, що передбачає перерозподіл приватних накопичень, спрямованих не на подальше збагачення їх власників (ідеться насамперед про олігархів). «Головна причина відсталості України – в засиллі великого капіталу в економічному і політичному житті. Щорічно десятки мільярдів доларів іде на паразитичні потреби кучки багатіїв, придбання яхт, літаків, нерухомості та інших предметів розкоші» [23]. Починаючи із 1990-х років, тобто після установлення незалежності і переходу до ринкової економіки, із України вивезли 167 млрд дол., а за останні два роки в офшорні зони (Швейцарія, Люксембург, Гонконг, Ліхтенштейн, Сінгапур, Карибські острови) перераховано 53 млрд 397 млн дол. [24]. Треба ухвалити відповідний

закон, за яким дозволити брати податок з фінансових операцій з офшорними зонами. За оцінками експертів, податок з офшорних операцій принесе в бюджет країни до 53 млрд грн. щорічно [25]. Йдеться про те, щоб держава насправді стала на інноваційний шлях розвитку, активно втрутилася у сфери створення і впровадження інновацій, реальне проведення модернізації. Як це робили ті ж «кляті більшовики», які прийняли Росію в лаптях, із сохою і перетворили її на космічну державу.

Серед засобів, за допомогою яких держава може зменшити вплив економічної кризи, слід назвати такі.

Перший. Звільнити ринок від надмірного імпорту, що сприятиме збільшенню обсягів власного виробництва і кількості робочих місць.

Другий. На основі розвитку виробничих потужностей забезпечити збереження і створення нових робочих місць.

Третій. Збільшити питому вагу середнього і особливо малого бізнесу, забезпечити для їх розвитку фінансові умови.

Четвертий. Україні переглянути стратегію розвитку сільського господарства і перейти від експорту зерна до максимально глибокої переробки сільськогосподарської продукції.

П'ятий. Забезпечити виробництво оборотними коштами. Випустити нові папери в рахунок податку на додану вартість, яку держава в даний час не може повернути готівкою.

Україні потрібно в першу чергу використати наявні природні ресурси. Країна має потужні запаси вугілля і металу. Існує розвинена наукова база, ще не розтрачено потенціал розвитку новітніх технологій. Продукція авіапрому, турбоатому, оборонної промисловості цінується у всьому світі. Є чудові можливості у сільському господарстві, четверта частина світових чорноземів – наша. У цьому контексті важливим є визначення відповідним Указом Президента України ряду пріоритетних напрямів та їх реалізація для розвитку економіки майбутнього: «Нова енергія», «Нова якість життя», «Нова інфраструктура».

Враховання інтересів усіх регіонів, зміцнення економіки, перемога над безробіттям, підвищення соціальних

стандартів сприятимуть тому, що «на тлі поліпшення добробуту всі суперечності, які роз'єднують громадян країни на Схід і Захід, будуть забуті або втратять свою гостроту». І далі: «Повинні бути здійснені назрілі соціально-економічні реформи, здатні змінити ситуацію в житті людей, а отже, і об'єднати їх у відчутті патріотизму і гордості за те, що вони живуть у цій країні» [26].

Визначення стратегії зовнішньої політики. Насамперед, стратегія зовнішньої політики має бути адекватною міжнародним і внутрішньополітичним реаліям.

На міжнародній арені Україна, зважаючи на її геополітичні характеристики, є помітним суб'єктом у світовій розстановці сил.

В Україні у Карпатах, розташований географічний центр Європи, в Криму – геополітичний полюс Азії.

З позиції класичної геополітики українську геостратегію характеризують дві головні парадигми: євразійська та євроатлантична, що зумовлено специфікою геополітичних координат України, її належністю водночас до двох регіонів – Європи та Євразії і до того ж її периферійним розташуванням. За логікою речей, на початку XXI століття Україна виступає об'єктом інтересів провідних геополітичних гравців, у першу чергу – Європейського Союзу, Росії, США.

Костянтин Грищенко, міністр закордонних справ України, обґрунтовуючи багатовекторність зовнішньої політики України і визначаючи її формулу, стверджує: «Світовій політиці сьогодні, як ніколи, потрібен приклад того, що успішний симбіоз Сходу і Заходу – це не міф, а реально діюча модель міжнародних відносин. Україна, втілюючи в собі східний і західний імпульси європейської цивілізації, може стати таким прикладом». І далі: «Користуючись термінологією сьогодення, успішна європейська інтеграція України з дотриманням максимально партнерських, дружніх відносин з Росією – це політичний тест-драйв у нових відносинах Схід – Захід у Європі» [27].

Європейський вибір України, намір стати членом Європейського Союзу був визначений на етапі формування основ зовнішньої політики нашої держави.

Європейський Союз на нинішньому етапі є одним із потужних лідерів ХХІ століття, унікальним міждержавним співтовариством, своєрідним дороговказом для інших країн, що становлять людську цивілізацію. 27 країн – членів Європейського Союзу об'єднують 484,9 млн людей, його ВВП становить близько 10 трлн євро.

За всіх проблем Європейського Союзу, які виявила остання світова фінансово-економічна криза (економічна криза в Греції та деяких інших країнах), поряд з Україною просто немає іншого політичного угруповання, яке могло б служити зразком для державного розвитку.

Україна активно прагне до підписання договорів про асоціацію з Європейським Союзом, про створення Зони вільної торгівлі і добивається введення безвізового режиму. Наступний крок – надбання конкретної європейської перспективи.

Проте слід наголосити, що країни ЄС не виявляють зацікавленого бажання бачити Україну у своїх лавах. Ось чому важливо зайняти «позицію не популярного євроромантизму, а чесного єврореалізму, який відкриває Україні шлях до модернізації незалежно від того, візьмуть нас в ЄС чи ні» [28].

Різноманітність у поглядах людей різного віку показує: значна частина молоді орієнтується на зміцнення зв'язків з країнами Заходу, в той час як серед старшого покоління і в цілому населення Сходу і Півдня орієнтація більше виражена на східнослов'янський блок. І це природно.

Підкреслимо при цьому, що партнерство з Росією є безальтернативним чинником для України: Росія завжди буде займати особливе місце і в нашому геополітичному просторі, і у світовій політиці загалом.

Україна з усіх пострадянських держав має для Росії найбільше значення. По-перше, Україна займає буферну позицію, відділяючи європейські кордони Росії від безпосереднього протистояння з НАТО. По-друге, Україна володіє незамерзаючими портами на Півдні країни, серед яких Одеса, Ялта, а також Севастополь, де знаходиться штаб-квартира Російського Чорноморського флоту. По-третє,

Україна має розвинуту інфраструктуру, яка з'єднує Європу з Росією (трубопроводи, залізниці, автошляхи і ін.). По-четверте, на території України проживає значна кількість етнічних росіян, більша частина яких симпатизує Росії. До того ж у цих двох країнах чимало й інших загальних рис: так обидві переважно населені православними слов'янами, мають загальні історичні корені.

Ці чинники не завжди враховують деякі російські політики, формуючи своє ставлення до України.

Ще у 20-х роках минулого століття Володимир Маяковський писав про важливість поважного ставлення росіян до українців. Цьому питанню поет присвятив вірш «Долг Украине»:

<p>Знаете ли вы украинскую ночь? Нет, вы не знаете украинской ночи! Здесь небо от дыма становится черно, И герб звездой пятиконечной вточен. Где горилкой, удалью и кровью Запорожская бурлила Сечь, Проводов уздой смирил Днепровье, Днепр заставят на турбины течь. И Днипро по проволокам-усам Электричеством течет по корпусам. А что мы знаем о лице Украины? Знаний груз у русского тощ — Тем, кто рядом, почета мало. Знают вот украинский борщ, Знают вот украинское сало. И с культуры снимали пенку: Кроме двух прославленных Тарасов —</p>	<p>Бульбы и известного Шевченка, — Ничего не выжмешь, сколько ни старайся. А если прижмут — зардеется розой И выдвинет аргумент новый: Возьмет и расскажет пару курьезов — Анекдотов украинской мовы. Говорю себе: товарищ москаль, На Украину шуток не скаль. 'азучите эту мову на знаменах — лексиконах алых. Эта мова величава и проста: «Чуешь, сурмы заграли, Час расплаты настав...» Я немало слов придумал вам, Взвешивая их, одно хочу лишь, — Чтобы стали всех моих стихов слова Полновесными, как слово «чуешь» [29].</p>
---	---

Враховуючи, що в останні роки між Україною і Росією був відсутній діалог на високому рівні, то нині йдеться не про покращення взаємовідносин між двома державами, а про їх відродження за допомогою сильнодіючих засобів.

Такими засобами, скоріше за все, слід вважати підписані президентами двох країн у Харкові угоди про зниження ціни на газ і продовження на 25 років перебування російського Чорноморського флоту в Севастополі. Хоча угода про Чорноморський флот неоднозначно сприйнята в українському суспільстві. Тривалий час вирішується питання стосовно умов постачання газу в Україну. Разом з тим Україна і Росія мають намір всебічно розвивати торговельно-економічну, інвестиційну взаємодію, створювати максимально сприятливі умови для об'єднання потенціалів двох країн у таких галузях, як сучасний паливоенергетичний комплекс, космос, авіабудування, атомна енергетика, нанотехнології, військово-технічна співпраця, транспорт і ін.

Як приклад. На початку 2013 року Прем'єр-міністр України Азаров підписав з Росією Міжурядовий протокол «Про співробітництво в галузі розробки, виробництва, постачання та експлуатації авіаційної техніки». Це свідчить про те, що ані Російська Федерація, ані Україна не можуть розвивати авіобудівництво ізольовано один від одного. Адже це, по суті, колишній радянський авіапром, розрізаний кордоном [30].

Підкреслимо: йдеться про розв'язання низки стратегічно важливих питань. Костянтин Гриценко: «Є багато речей, які об'єднують нас з Росією, і на цьому ми повинні будувати стратегічне, націлене на майбутнє партнерство. Але ми йдемо і будемо йти в це майбутнє окремими шляхами... Справжнє українсько-російське партнерство може базуватися тільки на усвідомленні, що Україна і Росія важливі одна для одної самі по собі, а не як інструмент у реалізації тих чи інших геополітичних планів» [27].

У цьому контексті має вирішуватися питання про приєднання України до Митного союзу Росії, Білорусі та Казахстану. Росія пропонує відкритий ринок для наших товарів, зниження ціни на газ. У розрахунках Інституту економіки і прогнозування НАН України щодо можливого ефекту внаслідок приєднання до Митного союзу зроблено важливий висновок: тільки покращення для нашої країни

умов торгівлі з сусідніми країнами на Сході принесе нам додатково 8 млрд доларів щорічно, що дозволить і швидко вирівняти торговий баланс, і збільшити макроекономічні показники, і наповнити держбюджет. З подачі наших євроромантиків ми фактично відмовляємося від ресурсів Євразії – того, за що борються сьогодні всі гравці у світі. Час поки працює проти нас.

Що стосується позитивних моментів вступу до Зони вільної торгівлі Європейського Союзу, сьогодні немає жодного публічного дослідження, яке б підтвердило, що цей процес принесе позитивний результат.

На дев'ятій щорічній зустрічі Ялтинської Європейської стратегії 14 вересня 2012 р. Президент України Віктор Янукович, аналізуючи зовнішньополітичну стратегію держави на сучасному етапі, сказав: «Сьогодні Україна прикладає максимум зусиль для налагодження стабільних партнерських відносин зі своїми сусідами – Росією, з усіма країнами Великої Європи». І далі: «Нинішнім часом Україна вибудовує модель співробітництва з Митним союзом, вивчає шляхи співробітництва і прийнятні форми інтеграції.

Активно рухаємося до підписання Договору про асоціацію між Україною і Європейським Союзом» [31].

Об'єднаній Європі потрібна економічно сильна демократична Україна, яка спільно з Росією сприятиме зміцненню стабільності не лише в регіоні Центрально-Східної Європи, а й на всьому європейському просторі.

Що стосується реалізації безпеки у світі взагалі і в Центральній та Східній Європі зокрема, прийнятної для нашої держави, то Україна може вибрати для себе або модель реалізації безпеки країн Центральної і Східної Європи, які є членами НАТО і ЄС і підпорядковують своє суспільство транснаціональному капіталу, яка для нашої держави не реальна, або модель, відповідно до якої командні висоти в економіці країни займає національний капітал, а сама вона має позаблоковий статус, що закріплено в прийнятому Верховною Радою Законі «Про засади внутрішньої і зовнішньої політики України». Гарантії

неучасті Києва у військових блоках, які Москва вважає для себе недружніми, – ключове політичне питання українсько-російських відносин. Позаблоковий статус України неоднозначно сприймається різними політичними колами в державі, проте такий підхід має право на існування.

Водночас Україна повинна розглядати себе як важливу європейську державу з регіональними інтересами, які безпосередньо стосуються безпеки країни. Геополітична стратегія України має велике значення для утвердження довготривалої стабільності в Центрально-Східній Європі. Нежат Таракчі професор Ізмірського університету (Туреччина): «Українська політична еліта повинна, зберігаючи хороші стосунки як з глобальними гравцями, так і з своїми сусідами, приступити до реалізації стратегії, націленої на завоювання економічної, зовнішньополітичної і культурної самостійності, Україна повинна стати самостійним зовнішньополітичним гравцем» [32].

Для цього Україні слід вирішити два важливих стратегічних завдання.

Перше. Освоїти Чорноморські нафтогазові родовища, використати можливості, що з'явилися для зміцнення економіки і посилення міжнародного впливу.

Друге. Залучити в українську економіку закордонні фінансові ресурси. Приступити до створення високотехнологічних галузей економіки, спираючись на ще не розтрачений науковий і промисловий потенціал, що, у свою чергу, створить сприятливі умови для стратегічних інвесторів.

Формування і послідовне здійснення орієнтованої на власні інтереси зовнішньої політики, що передбачає стратегічні відносини з Росією, реалістичні – з Європейським Союзом і рівні, ділові – з Америкою. Йдеться також про активізацію політичних контактів і торговельно-економічних відносин з країнами, що розвиваються. У першу чергу з країнами СНД, Центральної і Східної Європи, а також з Китаєм, Індією, Бразилією, країнами Близького Сходу. Шлях до цього – досягнення незалежності від зовнішніх фінансових і енергетичних ресурсів, самодостатності

внутрішнього становища, стабільного політичного, економічного і соціального розвитку, зміцнення оборонного потенціалу, дотримання канонів права, демократії і гуманізму. Все це сприятиме тому, що Україна зможе стати сучасною модернізованою єдиною державою, самостійним геополітичним гравцем, впливовим чинником механізму безпеки Європи ХХІ століття.

-
1. Дубнянский М. Царский путь / М. Дубнянский // Сегодня. – 2011. – 19 февраля.
 2. Цит. за: Патов А. «Диктатуру» не объявят демократией. Греческий шанс для украинской власти / А. Патов // 2000. – 2012. – 18–24 мая.
 3. Див.: Силина Т. Украина в трех соснах: НАТО – Россия – ЕС / Т. Силина // Зеркало недели. – 2008. – 27 сентября.
 4. Див.: Галкин Д. Стране нужен новый политический класс / Д. Галкин // 2000. – 2012. – 8 июля.
 5. Петров П. Срочно требуется другой народ / П. Петров // 2000. – 2010. – 3 – 9 декабря.
 6. Береза А. Знай свое место: Украина в рейтингах / А. Береза // Итоги недели. – 2013. – 9 – 15 января.
 7. Цит. за: Дмитренко О. 21 год по пути от «Homo Sapiens» к «Homo Ukrainian», или зависимая «независимость» / О. Дмитренко // Сегодня. – 2012. – 24 августа.
 8. Політологічний енциклопедичний словник / за ред. Ю.С.Шемшученка, В.Д.Бабкіна, В.П.Горбатенка. – 2-ге вид., доп. і перероб. – К.: Генеза, 2004. – С.396.
 9. Лосев І. Вірую contra omnes – «всупереч усьому» – Ми ж українці, а це зобов'язує / І. Лосев // День. – 2012. – 7 – 8 вересня.
 10. Палладина Т. Перспективы национализма в Украине / Т. Палладина // День. – 2010. – 12 января.
 11. Цит. за: Рутковский Александр. Владимир Маленкович «Нет нации, откуда же национальный дух?» // 2000. – 2010. – 15 октября.
 12. Див.: Заруба О. Нація чи інтеграція? Про пошук національної ідеї в контексті євроатлантичної інтеграції / О. Заруба // Украина в европейском контексте. Гражданское общество и средства массовой информации. Пиар-деятельность в СМИ / Луганск: Нау. Пед. ун-т им. Т.Шевченко, 2004. – С.128.

13. Пахлевская О. Диоген против сепаратизма / О. Пахлевская // День. – 2010. – 13 – 14 августа.
14. Див.: Алексеев В. «Линия Сублительного». Раскол сохраняется – это объективная реальность для Украины / В. Алексеев // Киевский телеграфъ. – 2010. – 5–11 февраля.
15. Крючков Г. Опасный дрейф власти / Г. Крючков // 2000. – 2010. – 28 января – 10 февраля.
16. Захарова А. Европа просит не дружить со «Свободой» / А. Захарова // Сегодня–2012.–14 декабря.
17. Василенко В. Украина для нации или для национальности / В. Василенко // 2000. – 2011. – 27 мая.
18. Даньшин Н. Языковой катамаран Украины / Н. Даньшин // Зеркало недели. – 2010. – 13 марта.
19. Конституція України. – К.: Парламенське вид-во, 2006. – С.7.
20. Сулейменов О. Поиски национальной идеи заканчиваются обыкновенным национализмом / Олжас Сулейменов // 2000. – 2010. – 7 января.
21. Хобсбаум Э. Что прибудет на смену. Социализм провалился, теперь обанкротился капитализм / Э. Хобсбаум // Киевский телеграфъ. – 2009. – 10 – 16 июля.
22. Цит. за: Крючков Г. Что кроется за разговорами о цивилизованном выборе Украины? / Г. Крючков // 2000. – 2011. – 23 – 29 декабря.
23. Турчак А. Станет ли Украина социалистической? / А. Турчак // 2000. – 2011. – 28 октября – 4 ноября.
24. Див.: Олигархи вывезли из Украины 170 млрд дол. // Итоги недели. – 2012. – 25-31 июля.
25. Див.: Україна–вперед! Предлагает строить «новую экономику» // сегодня. – 2012. – 7 сентября.
26. Монтень де М. Как объединить Украину / Мишель де Монтень // Столичные новости. – 2010. – 16 – 22 января.
27. Грищенко К. Украина как общеевропейский фактор / К.Грищенко // Зеркало недели. – 2011. – 15 января.
28. Див.: Филиповский В. Прозрачность и популизм украинской «европейскости» / В. Филиповский // 2000. – 2011. – 4 марта.
29. Маяковский В.В. Сочинение в трёх томах / В. В. Маяковский. Т.2. – М.: Худ. лит-ра. – 1978. – С.100–103.
30. Бузина О. Взлет вместе с Россией / О. Бузина // Сегодня. – 2013. – 7 февраля.
31. Попов А. Возвращение к многовекторности. Намеки прозвучали, последуют ли дела? / А. Попов // 2000. – 2012. – 21–27 сентября.
32. Таракчи Н. Стать самостоятельным геополитическим игроком – иного не дано / Н. Таракчи / 2000. – 2012. – 23 ноября.